

שנת התשמ"ז

הישיבה המאה שמונים ואחת – המאה שמונים ושתיים (קפ"א – קפ"ב)

ביום רביעי, ח' בכסלו התשמ"ז (10 בדצמבר 1986), בשעה שלוש אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים ש' אירמאי, י' בלאו (יו"ר), א' בנדויד, א' ברוידא, ג' גולדנברג, א' דותן, א' מגד, ש' מורג, גב"ע צרפתי, י' רצהבי, י' שבטיאל.
החברים היועצים האדונים א' אלדר, א' חזן, א' טל, ד' טנא, י' מנצור, ר' סיוון, א' שמעוני.
עובדי האקדמיה, הגברות ר' אלמגור-רמון, ש' בהט, ד' בן-ישראל, ר' ווייס, פ' חנני, ע' עבאדי, נ' רייך, והאדונים נ' אפרתי, י' ינאי, י' לוי, מ' מישור, א' שפירא.

התנצלו: האדונים ש' אברמסון, א"א אורבך, ע' איתן, א' אמיר, ז' בן-חיים (חולה), מ' בראשר (בחול"ל), א' מירסקי, ש' מלצר (חולה), ד' סדן, א' פורת, מ"צ קדרי (בחול"ל), ח' רבין (בחול"ל), מ' אזר (חולה), ח' איזק (חולה), י' יהלום, מ' מיקס, י' פליקס, ד' שפרבר; הגב' ש' הראבן (מנעה מלבוא).

- סדר היום:**
- א. הודעות (ובכללן הודעה על בחירות והקמת ועדה בוררת)
 - ב. הרצאת הא' מרדכי מישור: "מן העבודה בתולדות המלים"
 - ג. פניות למשרד החינוך, בעניין יחידות הלימוד בעברית ובעניין העברית ב'ערוץ 2'
 - ד. ענייני דקדוק: תנועת e בניקוד מלים ממוצא זר
 - ה. דו"ח המזכירות המדעית לשנת התשמ"ז

א.

הא' בלאו (יו"ר): אני פותח את הישיבה בברכה לכל הבאים ובאיחולי החלמה מהירה לחולים. עלי להודיע לכם, שאנחנו צריכים לקיים בקרוב ישיבת בחירות. יש לנו עוד ארבעה מקומות פנויים לחברים. כידוע לכם, הצעה שמגישים אותה שלושה חברים תידון אחר-כך בישיבת המליאה. תוכלו להגיש הצעות עד ראש חודש שבט, כלומר עד שלושים בינואר. אנחנו נוהגים להקים ועדה שתטפל בצד הטכני של הצעות החברים. אני מציע לחברות בוועדה הזאת את ארבעה החברים האלה: הא' אברמסון, הא' מורג, הא' פורת והא' צרפתי. אני שואל, אם יש הצעה אחרת או מי שהוא רוצה להתנדב לוועדה הזאת! מי בעד 4 החברים?

בהצבעה הוחלט לאשר את ארבעה החברים המוצעים לוועדה.

ב.

הא' בלאו: כפי שידוע לכם, פעולת האקדמיה שני כיוונים לה: מצד אחד האקדמיה פונה לעתיד – למינוח, לשימושי לשון, ומאידיך האקדמיה פונה לעבר – למחקר. העבודה העיקרית של האקדמיה בתחום המחקר היא, כפי שידוע לכולנו, המילון ההיסטורי. ד"ר מישור, מן העובדים הבכירים של המילון ההיסטורי, הסכים להרצות על עבודתו המדעית.

מן העבודה בתולדות המלים

מוריי ורבותיי,

זה עשרים שנה אני עוסק בבית הזה יום יום בתולדות המלים. ואנצל את הזכות שניתנה לי להרצות לפניכם, כדי לשתף אתכם בהרהורים אחדים, הנוגעים למיני תהליכים בלשון, למשך הזמן הנדרש לתהליכים להגיע לכלל השלמה, ולדרך גיבושם של שינויים וחיידושים. עניינים אלו יאלצו אותי לייגע אתכם בנתונים יבשים, רובם מלוקטים מתוך ספרים ישנים; אבל אני מקווה שיהיה בדבריי כדי "להפיק לקחים" – כמו שאומרים היום – גם לגבי העברית שלנו (אני מנוע מלומר "להסיק מסקנות", כי "להסיק מסקנות" פירושו היום 'להתפטור'...).

את תולדות הלשון אנחנו רואים מבעד ליצירה הספרותית שהגיעה לידינו. לעובדה זו השפעות-לוואי בלתי נמנעות לגבי חלוקת הלשון לתקופות, שכן היצירה הספרותית שהגיעה לידינו אינה רצופה, ובמקרים רבים אנחנו קובעים בעל כורחנו את הגבולות שבין תקופה לתקופה על פי זמן עריכתה של חטיבה ספרותית.

ברור הדבר, שאבני הגבול שבין תקופה לתקופה אינן אומרות דבר על תאריך התרחשותם של השינויים בלשון. גמר עריכתה של חטיבה ספרותית הוא, פשוט, הזדמנות נוחה (ואולי יחידה) לסכם את מה שנוצר בלשון בינתיים.

בגלל מגבלה פסיכולוגית שקל להבין אותה, נוטים אנו לראות את לשונה של היצירה הערוכה כ"מגובשת", ואת השלבים שאינם ידועים לנו כ"לשון מעבר". אין אחיזת עיניים גדולה מזו. כל לשון מגובשת לדורה, ולשון מעבר לדור הבא.

קצב התפתחותן של התופעות בלשון אינו אחיד. אפנה חדשה נכנסת ללשון, והיא מתחילה ללחום את מלחמת הקיום שלה. וכמה טלטולים היא מיטלטלת עד שהיא חודרת לכל כפר וכפר ולכל מעמד ומעמד. מדברים על "מלים נרדפות". יפה המונח "מלה נרדפת". מאחורי כל מלה נרדפת יש מלה הרודפת אותה ומבקשת לדחוק את רגליה. אבל משך הרדיפה – או משך הנרדפות – אין לו שיעור, והכול תלוי במזל של כל מלה.

לשם המחשה, נראה מה עלה למלה **מלכות**. בתורה יש לנו דוגמה אחת בלבד – בפיו של בלעם הארמי (הארמי!). אפשר לראות אותה כשאילה מכוונת, או אפילו כמלה זרה, במקום **ממלכה** המקומית. בלשון חכמים המלה **מלכות** מולכת בכיפה. ובינתיים – בספרי הנ"ך, בספר בן-סירא, במגילות הגנוזות – המלה **מלכות** דרה עם **מלוכה**, **ממלכה** ו**ממלכות**; והרוצה למדוד את קצב התקדמותה של **מלכות** ואת נסיגתן של נרדפותיה במשך 1500 שנה, מובטחת לו תוצאה "אלגנטית"¹.

די-סוסיר דימה את השינוי הלשוני למהלך של כלי על לוח השחמט. אבל אין זה אומר דבר על משך הזמן של המהלך.

ובמה דברים אמורים? במלה אחת. עכשיו צא וחשב מה קורה, כשהאפנה פוקדת לא מלה, אלא קטגוריה דקדוקית. כאן, המהלך הבודד של חייל אחד מסמל תהלוכה של מאות מלים, של אלפי מלים – של כל המלים השייכות לקטגוריה; וכל מלה ומלה יוצאת לעשות את מלחמתה.

במסורת הקריאה שהורישה לנו אסכולת טבריה, שם-הפועל של בניין קל נהגה **לשפוט**, **למכור**, בעה"פ דגושה. מכלל זה יוצאים כתריסר פעלים, שעה"פ שלהם רפה, כגון **לטבוח**, **לצבא**. הדקדוק ההיסטורי מלמד, שדווקא החריגים האלה הם המשמרים את הצורה המקורית של שם-הפועל, ואילו הדגושים – לשפוט, למכור וכיו"ב – משקפים טיפוס צעיר יותר, שנבנה מתוך היקש לעתיד: **ישפוט**, **ימכור**. עינינו הרואות: ההיקש לצורת העתיד חדר לכל המקרי: ייעל אחר פועל, ואעפ"כ עמד בפניו קומץ קטן של פעלים עקשנים, ולא נכנע לו.

מן הצד השני אנחנו מוצאים במקרא סימנים להמשך תהליך הגירה של שם-הפועל אחר העתיד, ומכאן שמות-הפועל **לְתַתֵּן** (מן הפועל יתן), **הִיָּה** (מן הפועל יהיה). חידושים אלו נבלעו, ככל הנראה, באיזה ניב מחוסר מזל, וסופם שנשכחו לחלוטין.

מן התקופה שבין חתימת המקרא ובין ראשוני החיבורים של התושבע"פ הגיעו לידינו כמה יצירות כיתתיות, הטבועות בחותם לשון המקרא. ודווקא בעותק של המקרא, במגילת ישעיהו ממדבר יהודה (מן המאה השנייה לפה"ס), מצאנו דוגמה לשם-הפועל **לַרְד** (קרי לַרְד) - על פי העתיד **יֵרַד** - במקום **לְרַדָּת** שבנוסח המסורה (ונתלתה תי"ו בין השיטין). אין ספק: זו פליטת קולמוס של סופר, ששיקע בפסוק צורה אפנתית בהיסח הדעת.

בלשון חכמים ההיקש מתגלה במלוא היקפו: לא רק **לֵירַד**, כמו במגילת ישעיהו, אלא גם **לומר**, **ליקח**, **לישב**, **לוכל**, **לישן**, וכן הלאה - הכול כדרך העתיד.

לכאורה הושלם ההיקש. אלא שהבודק את המציאות הלשונית המוחשית, כפי שהיא מתועדת בכתבי-היד המהימנים ביותר של התושבע"פ, לא ימצא בשום חיבור תמונה אחידה ומגובשת גיבוש מלא.

פעלי ל"י - **להיות**, **לעשות** - נשארו בעינם למעשה לאורך כל תולדות הלשון.

פעלי פ"ג - **נשא**, **נתן** - בצד **ליתן** יש במשנה (כ"י קויפמן!) **לתת**, כגון: "כבשין שדרכן לתת בהן יין וחומץ" (ע"ז ב, ו); ובצד **לישא** יש **לשאת**, כגון: "היו מסרבים בו **לשאת** את בת אחותו" (נדרים ה, ז); וכן בצירוף "לשאת ולתת" (ע"ז א, א), שהוא עצמו נשנה גם בלשון כלאיים "אסור **מלשאת ומליתן** עימה" (שם ב, ג).⁴

שמות-הפועל של **נטל ולקח** הם **ליטול**, **ליקח**, ובצירוף כינוי המושא: **ליטלה**, **ליקחו** (ולא **לנטלה**, **לקחתו**); אבל במדרשי ההלכה, בני זמנה של המשנה, מצוי **לנטלו** (ספרי במדבר; כ"י וטיקן 32); שם הפועל של **ידע** הוא **לידע**, אבל בכינוי המושא: **לדעתן** (ספרא; כ"י וטיקן 66), ולא ***לידען**.

שם הפועל של **יצא** - לעולם **לצאת**, אע"פ שהצורה ***ליצא** נשמעת תקינה כל כך, שהוכנסה לספר לימוד⁵, בין הדוגמאות לשמות-הפועל של לשון חכמים, ולא מיחה אדם על כך. ועוד מעט נחזור לכאן.

וכשם שהלך **לישן** אחר **ישן**, כך אתה מוצא **ללבש**, **לשאַל** (ועוד כיו"ב)⁶, שהלכו אחר **ילבש**, **ישאל** - בעה"פ פתוחה (לשאַל קיימת עד היום במסורות קריאה של ההגדה של פסח); אבל יש מסורת אחרת, מפגרת יותר: **ללבוש**, **לשאול**.

"ארכאיזמים" אלו שבלשון חכמים אינם צריכים תיקון, לא הם ולא רפיון העי"ן של **לטבוח** ורעיו במקרא. עלינו להכיר, שבצד מייצגי "הגל החדש", לעולם יימצאו נמושות המפגרים אחר האפנה.

הזכרתי את הצורה השמרנית **לצאת**. אינני יודע מה ראה הפועל **יצא** שלא לילך אחר **לירד** ו**לישב**. אבל שר הלשון הועיד משבצת לצורה **ליצא**, וכשנתמלאה המשבצת נראה הדבר מובן מאליו. זה קרה, עד כמה שידוע לנו, במוצאי תקופת הגאונים. יפה לפתוח בדוגמה מן הפיוט, מפני שדרכו של הפיוט להיות ראשון לתפוס משבצת חדשה (ואחרון לעזוב משבצת ישנה): "יום יום לוחמם מנצה, יד פורשים מלחץ **ליצא**" (אזן תחן)⁷; דוגמה אחת נמצאה בלשונו של רש"י, בפירושו לביטוי "איש הבינים" (שמ"א ז, ד): "גבור **ליצא** ממערכתו ולעמוד בין שתי המערכות"⁸, שתי דוגמאות נזדמנו לי במדרשים מאוחרים: "עין רעה שהיה בו גרמה לו גלות ו**ליצא** חוצה לארץ" (רות זוטא א; כ"י פרמה 541); "ובזכות מטך אשר בידך עתיד **ליצא** מבניך משיח" (אגדת בראשית כז; כ"י אוקספורד 2340); ויש דוגמה אחת בכ"י של הבבלי עצמו: "שכל הרוצי **ליצא** יצא" (מנחות כט ע"ב; כ"י ספריית כ"ח שבפריס)⁹ - שאם הפילולוג מתעקש, מותר לו לייחס אותה אפילו לזמן עריכתו של הבבלי.

המגמה הרצופה והעקשנית של שם-הפועל להיגרר אחר העתיד דוכאה בידי מדקדקים, שקינאו את קנאת דקדוק המקרא. עוד בשנות העשרים של המאה שלנו נכתב בספר לתיקון הלשון¹⁰, שאין לאמר **לילך**, **ליקח**, **ליצא**(!) - אלא **ללכת** וכי'.

ואעפ"כ, הצורות **לילך** והדומות לה קנו להן שביתה של כבוד בספרות היפה; והצורה **לומר** (המשמשת גם בדיבור, בצד **להגיד**) הורישה כמעט כליל את **לאמור**.

נכון, אין בכוחה של הספרות לחדש את החיוניות של ההיקש. אבל מה שאין בכוחה של הספרות לעשות בגלוי, נעשה והולך במחירת - בלשון הפעוטות. מפי ילדים בני שלוש ובני ארבע מתועדות¹¹ הצורות **לישן**, **לשאַל**, **לוכלל**, **לילך**, **לישב**, **ליקה**, **ליתן**, ובצד **ליתן** צורת הכלאיים **לתן** (זוכרים את **לתתן** מן המקרא?); ואפילו **לתנת** (אחדות מן הדוגמאות פיקנטיות מאוד: ילדה בת חמש כבר למדה לומר **לשבת**, אבל היא פונה אל אחיה בן השלוש, ואומרת לו בלשונו: "מי רוצה **לישב** לי על הרגליים?").

חידושים אלו נעלמים עם הגיל, בלחץ החברה האריסטוקרטית של בני החמש ובני השש בגן-חובה ("ד"ר היגנס, מי יגלה עפר מעיניך..."); ואל נלזל במחירת זו, שאין יודע איזו עצמה טמונה בה לעתיד.

מכל זה מבקש אני להבליט, שתהליכי הלשון אינם שרירותיים; הם גוררים את הלשון להיערכות חדשה, כמו בלוח השחמט אחרי התזוזה של כלי במשל של די-סוסיר. אבל המהלך עולה ללשון בנשימה ארוכה, ופעמים שאין הסדר החדש ניכר אלא בפרספקטיבה של מאות בשנים.

בלשון חכמים "נעשה סדר" בשמות-הפעולה. שמות הנזקקים במקרא לפעלים זיקת עראי, מתקשרים בלשון חכמים אל הפעלים קשר של קבע, וכל פועל אימץ לעצמו שם-פעולה (אחד או שניים). ולפי הבניין של הפועל כך המשקל של שם-הפעולה.

הסדירות אינה גמורה, ולאור הנאמר למעלה לא עלה על דעתנו שתהיה גמורה. אבל לומר שבלשון חכמים "לא הייתה זיקה ברורה בין משקלי שמות-הפעולה ובין הבניינים"¹² - הרי זו גזמה גדולה.

כמובן, יש שמות-פעולה שהם ירושת המקרא, כגון **מחשבה**, **עבודה**, **גאולה**. הסטיות הן בעיקר בשמות-פעולה שנוצרו לצורך פירוש של מלים מקראיות שלא היו עוד בשימוש (כגון **הבטאה**, מן הפועל **לבטא**); אין לראות כסטייה, למשל, את השימוש של משקל פעילה בזיקה אל הנפעל (כגון **כניסה**), שהרי זיקה זו סדירה לחלוטין. כשאני אומר שלא הייתה סדירות גמורה אני מתכוון לזיווגי כלאיים כגון **איסור-לאסור**, ועוד מעטים כיו"ב. אבל למען האמת, לא אלו כבשו את דרך המלך בדקדוק, לא בלשון חכמים ולא לאחריה.

לכן אפשר לדון במידה של סלחנות את היחס בין **לימוד** ובין **ללמוד**, אע"פ שהמשקל של **לימוד** יפה יותר לפיעל (ללמד); אבל היחס בין שם-הפעולה **הוראה** ובין הפועל **ללמד**¹³ - הזיווג של שני שורשים שונים - היחס הזה יש בו משום פריצת גדרות, ומשום אתגר לרושם את קורות הלשון.

אוסף פרט אחד, המבוסס על מצב המחקר עד לרגע זה (עד לרגע זה ממש, כי בעוד רבע שעה ישתנה מצב המחקר, והפרט הזה יימצא מיושן, ובעצם גם מוטעה). כוונתי לייחוס ההיסטורי של חידוש שמות-הפעולה **לימוד** ו**הוראה**, במשמעות של 'קניית ידיעות' מכאן ושל 'הקניית ידיעות' מכאן.

לפי המילונים¹⁴, מקורם בלשון התלמוד והמדרש. עוד משתמע מן המילונים, שבעברית החדשה הוסדרה המערכת: השם **למידה** (שיוחס בטעות לימה"ב) נוצל לבניין הקל - למען הדיוק, רק כמונה בפסיכולוגיה - והשם **לימוד** הושאל לפיעל (כלומר, במשמעות של 'הקניית ידיעות').

המילונים משקפים נאמנה את מצב המחקר; אבל מה נעשה ומצב המחקר אינו משקף נאמנה את העובדות. נחזור ללשון חכמים.

בעבודתי במפעל המילון ההיסטורי עבר תחת ידי חיבור המיוחס לתנאים: "מכילתא לספר דברים". למעשה אין לנו אלא שריד קטוע של החיבור הזה, שהורכב מקרעים אחדים של

כתבי־יד מן הגניזה. החיבור הזה הושיט לנו בקנה את המפתח לתעלומה: הוברר למעלה מכל ספק, שבלשון חכמים **לימוד** משמש שם־פעולה לפיעל דווקא, ואילו שם־הפעולה לקל הוא **תלמוד**, שבגלל צורתו הבלתי־סדירה, ומן הסתם גם בגלל הייחוד הסמנטי שנתייחד מימי האמוראים ואילך, לא הובן תפקידו הדקדוקי כהלכה (בחקר מונחי המדרש נקשר השם **תלמוד** לפיעל דווקא¹⁵).

אקרא לפניכם את הפסקה במלואה:

"שמור ושמעת את" וג' (דברים יב, כח), למה נאמ' לפי שהוא אומ' ושמעת ישראל ושמרת לעשות" אין לי אלא שהו מקבל שכר על השמירה; על השמיעה מנין? תל' לוי "שמור ושמעת"; על העשיה מנין? תל' לוי "ושמרתם ועשיתם" וג'; על התלמוד מנין? תל' לוי "ולמדתם אותם ושמרתם לעשות"; על הלימוד מנין? תל' לוי "ולמדתם אותם את בניכם" וג'¹⁶.

בבת אחת כל הכתוב במילונים נחשד והוצרך בדיקה.

בקונקורדנציה לבבלי¹⁷ יש לא פחות מעשרים מובאות למלה **לימוד** בשימוש של שם־פעולה לבניין קל. הבדל בין ארץ־ישראל לבבל? בין תנאים לאמוראים? בין לשון ה"סטנדרד" ובין לשונו המיוחדת של חיבור גנוז?

העיסוק בטקסטים עתיקים לימד אותנו לבדוק תחילה את המימנות הנוסח. והנה התברר, שכל המובאות שבקונקורדנציה, שבהן **לימוד** משמש את הקל, בכולן כתבי־היד גורסים **תלמוד!** ולא כתבי־היד לבד: גם דפוס ונציה ר"פ, אבי אבות הדפוסים שלנו, גורס בכל המקומות האלה **תלמוד**. כגון¹⁸ תענית י ע"ב: "כל ששואלי אותו דבר הלכה **בתלמודו** ואומר" ("בתלמודו" – כלומר, בזמן שהוא לומד).

המעטק **מתלמוד ללימוד** אינו אלא פרי הדפוסים האחרונים (כאן הפסקתי את הבדיקה). הקונקורדנציה משקפת אפוא בפרט הזה מצב צעיר מאוד בתולדות נוסח הבבלי, וממילא בתולדות הלשון.

אבל יש בקונקורדנציה לבבלי **לימוד** גם במשמעות של 'הקניית ידיעות', כלומר, שם־פעולה לפיעל. בשימוש זה כתבי־היד ודפוס ונציה הנ"ל גורסים גם הם **לימוד**, כגון ע"ז כה ע"א: "אי זו היא מלחמה שצריכה **לימוד**, הוי אומר זו קשת" – על יסוד הפסוק "**ללמד** בני יהודה קשת" (שמ"ב א, יח).

סיכומו של דבר: שמות־הפעולה לקל ולפיעל של **למד** היו **תלמוד** לקל ו**לימוד** לפיעל, ומצב זה נמשך במסירת הבבלי עד לדורות האחרונים.

יש גם **למידה** בבבלי (פעם אחת): "כל שישנו בעשיי ישנו **בלמידה**, כל שאינו בעשייה אינו **בלמידה**" (יבמות קט ע"ב). שימוש זה חדשני, אבל אינו סותר את המבנה הפנימי של הלשון (השווה "**מקרא** מגילה" בצד "**קריית שמע**").

אני מבקש לציון, שמצאתי שתיים־שלוש דוגמאות שיש בהן כדי לסבך כלשהו את התמונה. לפי שעה אוריד אותן אל השוליים, שלא לנתק את חוט ההרצאה, מפני שהדיון בהן דורש אריכות מה¹⁹.

אבל הזנחנו את המלה **הוראה**. כיצד נכנסה זו לתמונה?

נבהיר שבלשון חכמים מעולם לא שימשה **הוראה** במשמעות של 'הקניית ידיעות'. לא היא ולא הפועל **להורות** בכלל. בלשון חכמים, **להורות** פירושו 'לפסוק הלכה', והוראה (או הוריייה) הוא שם־פעולה לפועל **להורות**, ובהוראה זו בלבד. גם השם **מורה** לא שימש אלא במשמעות של דיין המוסמך לפסוק הלכה. (ה"מורי" התימני אין לו עסק עם השורש שלנו; "מורי" היא ההגייה של מְרִי בפי התימנים, כלומר: 'אדוני').

להבחנה בין **לימוד** להוראה אביא פסקה מן הרמב"ם:

"ומותר לשכור **ללמד** תורה, ואפי' הלכות ומדרשות; והוא שלא יורה. ואם היה חכם קבוע להוראה לא ילמד, שלימודו הוראה היא" (משנה תורה, הלכות ביאת המקדש א, ד)²⁰.

מסתבר שהפועל **להורות** הושאל לתחום הלימוד בזמן מאוחר מאוד. אני קורא מתוך האנציקלופדיה "אוצר ישראל" (תרע"ב), ע' מְלַמֵּד:

השם מלמד היה לפניו תואר נכבד [...] אבל בדור החדש נעשה שם "מלמד" לשם גנאי לכל בטלן ובישיגדא, שלא יצלח לכל, ולכן קוראים עתה המשכילים את המלמד בשם "מורה", או "פרופיסור", ובאמת אין נפקא מינה בין הוראותיהם. עכ"ל.

נכון שהפועל להורות ישנו במקרא (בלשון השירה) בתקבולת לפועל ללמד. אבל החזרה לשימוש המקראי הייתה בה לא סתם נוסטלגיה תמימה ללשון מקרא, אלא השתקפות של מהפכה חברתית שהתחוללה בדורות האחרונים.

השימוש של לימוד ושל הוראה דחקו אפוא את רגלי הזוג הקדום תלמוד ולימוד דורות רבים לאחר שנחתמה ספרות התלמוד והמדרש. הנתונים שהמילונים מספקים לנו פסולים מעתה, הן בשל נוסח המקורות שנבנה עליהם המחקר הלקסיקוגרפי, הן בשל חוסר המודעות לייחודם של מונחים בסיסיים בעולם היהדות.

התחייה הלאומית העמידה לפני העברית שאלות מעשיות ותבעה מן החברה הכרעות דחופות. תהליכים, שבדרך הטבע נמשכים דורות דורות עד שמגיעים לכלל גיבוש, נמצאו מתרחשים לעינינו במהירות מסוכנת.

מצב עניינים כזה דרש בתוקף את קיומה של "רשות מבקרת", שתשקול ביישוב הדעת את המתרחש והמתחדש, שתעריך את ההתפתחויות המסתמנות, ושדעתה תהיה מקובלת על החברה; דעתה וסמכותה.

ותובע מן המחקר לעמוד לימין המעשה, ולפתוח את אוצרו לפני חברי הבית הזה, שגזר דינה של לשון הדור נחתך בו.

הערות

1. ראה א' הורביץ, בין לשון ללשון, ירושלים תשל"ב, עמ' 79 ואילך.
2. מ"א ו, יט; ראה מ"צ סגל, דקדוק לשון המשנה, עמ' 141 הע' 2.
3. יחזקאל כא, טו; גזניוס (דקדוק, סע' 75n): "quite inexplicable"; וככל הנראה גם בפעלים אחדים במסורת בבל; ראה י' ייבין, מסורת הלשון המשתקפת בניקוד הבבלי, ירושלים תשמ"ה, עמ' 713, 715.
4. וראה מ' מורשת, לשוננו מג, 291-301, ד' בויארין, שם מה, 79-80.
5. י' בלאו, תורת ההגה והצורות, הוצ' הקיבוץ המאוחד, תשל"ב, עמ' 229.
6. ראה נ' ברגרין, לשוננו יח, עמ' 82 ואילך.
7. א' אלדר, "עדה ולשון" ה, עמ' 341.
8. י' אבינרי, היכל רש"י א, עמ' רנד (הנוסח מאושר ע"פ 3 כתב-יד).
9. הפנה את תשומת לבי לדוגמה זו י' בריאר (במסגרת עבודתו במפעל המילון ההיסטורי).
10. א"י שפירא, מורה נבוכי הלשון, ורשה תרפ"ה.
11. ע"פ א' בר-אדון, לשונם המדוברת של הילדים בישראל (עבודה לשם קבלת תואר דוקטור), ירושלים תשי"ט, פרק 5.1.
12. א' בנדיד, לשון מקרא ולשון חכמים, א, תל-אביב תשכ"ז, עמ' 495.
13. ראה מ' בן-אשר, לשוננו לעם יח, עמ' 110.
14. בן-יהודה, אבן-שושן.
15. ראה ב"ז בכר, ערכי מדרש, ערכי התנאים, ע' תלמוד. משקל תפעול משמש את הקל בשמות תגמולים, תחלואים.
16. כ"י אוקספורד c.18, p. 450 (1904) JQR.
17. בעריכת ח"י קוסובסקי.
18. נוסח המובאות ע"פ דפוס ונציה הנ"ל.

19. "תני רב עובדיה קמיה דרבא: ולמדתם (דב' יא, יט) - שיהא **למודך** תם, שיתן ריוח בין הדבקי" (בבלי ברכות טו ע"ב); "לימוד תם" פירושו כאן קריאה מדוקדקת, שלא כפשוטו של הפועל "למד" (לא בקל ולא בפיעל). "גדולה שמושה של תורה יותר **למודה**... למד לא נאמר אלא יצק (מל"ב ג, יא)" (שם ז ע"ב); מסורת הקריאה גורסת לְמֵד, אבל ייתכן שהלימוד חל על אליהו; בילקוט שמעוני מל"ב סי' רכז נדרש בלשון אחר: "וילמדהו לא נאמר אלא וישרתהו (מל"א יט, כא), מכאן אמרו: גדולה שמושה" וכי' - כאן "וישרתהו" חל על אלישע, ו"וילמדהו" (פיעל!) על אליהו. "ואל תחמוד כבוד יותר **למודך** עשה ואל תתאוה לשולחנם של שרים" (פרק קניין תורה ד); הלשון מליצית, הפיסוק אינו מוכרע, יש נוסחאות בלי "עשה"; ראה מ"ד רבינוביץ, פירוש למסכת אבות לרמב"ם, ירושלים תשכ"א, עמ' רל. הלשון "ומבקש **למודו** ואינו מוצא" (בבלי סנה' עד ע"א) עניינו הרגל. וראה עוד השימוש של **לימוד** בספרות ימה"ב.
20. ע"פ דפוס רומי ר"מ.

הא' **בלאו**: אנחנו מודים לד"ר מישור על שהעשיר את תלמודנו, ואנחנו עוברים לחול. לפנינו שני עניינים...

הא' **זותן**: הרשה לי הערה לסדר היום: רציתי להעלות לפני חברי המליאה שני נושאים שהם אקטואלים היום. אני חושב שהמליאה חייבת להיזקק להם. קראנו בעיתון, שמשרד החינוך והתרבות החליט לצמצם את הוראת העברית בבתי-הספר ולהרחיב את הוראת האנגלית. אגודת הסופרים נזעקה ויצאה בקול קורא בפנייה אל השר, להעביר את רוע הגזרה. אני חושב שהאקדמיה ללשון העברית, למרות שכבר איננה יכולה להיות הראשונה בעניין הזה, תהא לפחות השנייה, ותצא גם היא בקול קורא כזה. ואני מציע שהמליאה תעשה את זה.

הא' **בלאו**: אני חושב שמן הרצוי שיעשה הדבר דרך המנהלה, כי זה עניין של ביצוע של דבר, ונדמה לי, שלא מן הראוי הוא, שדבר שהועלה רק עכשיו תיזקק לו המליאה.

הא' **זותן**: אני חושב שהעניין הזה אקטואלי ודחוף, מבלי לפגוע בסדר היום.

הא' **אירמאי**: היו הרבה מקרים שגופים ציבוריים ואישי ציבור הגיבו על דברים שהופיעו בעיתון, ולאחר מכן התברר, שהם לא היו מדויקים. לכן אני מציע להטיל את הדבר על המנהלה, שתקבל את הנוסח הרשמי, ותפעל בהתאם לכך, ואם הדבר דחוף תפעל בלי לחכות למליאה. אי אפשר לקיים דיון היום על סמך מה שרשום בעיתון; העיתונים, בדרך כלל, אינם מדויקים, אם לדבר בלשון המעטה.

הא' **מורג**: אני מציע שיהיה הסדר קבוע, שלפני מודיע משרד החינוך לאקדמיה על החלטות ופעולות הנוגעות להוראת העברית וכיו"ב. האם יש הסדר כזה?

הא' **בלאו**: לא ידוע לי; אין הסדר כזה.

הא' **זותן**: בעניין הדיוק, מובן שהדיווח בעיתונים יכול להיות בלתי מדויק, אבל בכמה וכמה עיתונים התפרסם נוסח ההחלטה של אגודת הסופרים, וזה בוודאי איננו בלתי מדויק. אם הנשיא מסכים, אני מוכן לקרוא את הנוסח לפני המליאה.

האחדות של העברית - מוגו בוכיות יוצרים

"אגודת הסופרים העבריים מביעה את דאגתה נוכח הכוונה להפחית ביחידות הלימוד של העברית בבתי-הספר, ובו בזמן להוסיף ליחידות האנגלית הנלמדות. לא נוכל להשלים עם רפורמה, שמשמעותה - פיגור התרבות העברית אחר האנגלית. תמונת העולם התרבותית של הנוער נטבעת בבית-הספר, ופיחות במעמדה של העברית יביא לדלדול רוחני שיהיה קשה מאוד לשקמו. על משרד החינוך להעשיר את לימוד העברית - לשון, ספרות, הבעה - דווקא בתקופה זו, שבה מושם דגש על הטכנולוגיה והלועזית. התרבות העברית היא המייחדת את העם היושב בציון, ויש לחסום כל ניסיון לפגוע בהוראתה בבתי-הספר".

זה הופיע ליד מאמרו של חברנו עוזי אורנו, המתריע על הריצה אחרי האנגלית באוניברסיטאות. וגם זה עניין, שמן הראוי להתריע עליו. אבל העניין בבתי-הספר ממש דחוף. כי כאן נעשים מעשים שסופם בשטח מי ישרנו? אינני מציע שנסח כאן הצעת החלטה, או ניסוח מפורט של פנייה, אבל שתקבל התמיכה של המליאה בעניין, שהיא תסמיך את המנהלה לפעול ותדרוש ממנה לפנות אל משרד החינוך בנדון.

הא' שביטא: יש להניח, שגם הסתדרות המורים יצאה בתביעה.

ההצעה, לפנות אל משרד החינוך, התקבלה.

הא' דותן: ומעניין לעניין בעניין דומה - כידוע לחברים, עומד להיות מוקם ערוץ שני בטלוויזיה (ואני מניח שהדיווח בעיתונות בעניין זה נכון הוא). ידוע לכם, שבערוץ הראשון (שאינו צריך להיקרא 'ערוץ', אך בלשון יום-יום זה שמו), כלומר, ברשות השידור, יש נציג של האקדמיה ללשון העברית ויש גם צוות של יועצים לשוניים המופקדים על תקנתה של הלשון. בערוץ השני לא נעשה דבר. פניתי, ביזמתי, אל שר התקשורת בעניין הזה. תחילה, בשיחה בעל פה לפני למעלה משנה, גילה יחס חיובי, ולאחרונה, כשפניתי שוב במכתב, קיבלתי תשובה באמצעות עוזרו לעניין הקמת הערוץ השני, ובה התנערות למעשה מכל העניין. המצב למעשה כך הוא: לא תהיה שום נציגות של ייעוץ לשוני או של האקדמיה בערוץ השני. רבותיי, זה דבר חמור מאוד. הערוץ השני הוא ערוץ מסחרי. איש לא ידאג שם ללשון תקינה, אם לא ישב שם נציג האקדמיה. על האקדמיה להפעיל את מלוא השפעתה בעניין זה, ובעוד מועד. העניין דחוף ביותר, כי הצעת החוק כבר אושרה בכנסת בקריאה ראשונה, והיא עכשיו בשלב הדיונים בוועדה. ההתכתבות עם השר ועוזרו כולה ביד. (הא' בלאו: התוכל למסור לנו את חילופי המכתבים?) כן, ברצון. (הא' בלאו: תודה!)

הא' מורג: אני רוצה להביע לחברנו דותן תודה על שהפנה את תשומת לבנו לעניין.

ג.

הא' בלאו: נשוב לסדר היום שלנו. אנחנו באים לדון בתנועת e במלים ממוצא זר. הנושא הזה עולה על סדר היום של המליאה בפעם השלישית, ואני מקווה שבפעם האחרונה, כי נגיע להחלטה. המדובר כאן במלים שאולות בלשונו. במלים שאולות אנחנו נוהגים לגבי קמץ ופתח במנהג של המלים העבריות, וקביעת הגבול בין מלים שאולות לבין מלים עבריות מקוריות אינה מלאכה קלה. בשלב מסוים הצביעה המליאה שלא ללכת בדרך הזאת באשר לסגול ולצירי, אלא להשתמש בדרך אחרת, המנוגדת לניקוד של המלים העבריות. ההצעה העומדת כאן לפנינו היא ההצעה, להניע את המלים השאולות האלה לפי כללי העברית. רוצה

לומר: לכתוב בהברה סגורה ובלתי מוטעמת - סגול, ובהברות מסוג אחר - צירי. אנו דנים אפוא אך ורק במלים שאולות, ולא בשמות פרטיים זרים. הדוגמאות נמצאות בדף שלפניכם.

הא' **בנדודי**: יש לי כמה השגות. לדעתי אין להפריד את בעיית הכתיב מבעיית ההגייה. ניקח את הדוגמה של סעיף ב', של מלים לועזיות. הדוגמה הראשונה היא 'אָקְסָצָנְטֵר', בצירי. אני שואל: למה לכתוב את זה בצירי, ואיך נהגה את הצירי הזה? הדוגמה האחרונה היא 'אָסְטֵר'. גם זה בצירי, אני שואל: למה? איך נבנה את הצורה הזאת? כמו אסתר המלכה? מדוע? מה תפקיד הצירי כאן? איך נהגה 'דוֹדְקֹנִי' אם ניקח 'אֶבְרָצְיָה', איך נהגה זאת? הלא זה כמו השם העברי בְּרָכְיָה! את זה אין כותבים בצירי. מדוע אברציה צריכה להיות בצירי? אינני מבין. אם ניקח, נאמר, את 'אֶרֶץ כּוּשׁ', גם כן סגול וסגול. מי יעלה על דעתו, שאחד מהם יהיה צירי? בעניין 'דִּפְרָנְצְיָאֵל', גם זה, כמו בשם העברי בְּרָכְיָה, בשני סגולים, ולא צירי! מה פתאום צירי בכל הסדרה הזאת? אינני יודע מה תפקידו. ניקח את המלה 'אֶלִיפְטִי', את זה כותבים בצירי, ואילו בעברית יש רק מלה אחת כזאת: אֶלְיָהוּ. בכל היתר - אֶלְיָאָב, אֶלְיָשָׁע וכו' יותר מעשרים שמות, ה־e הזה הוא סגול חטוף. מדוע צריך לכתוב 'אֶלִיפְטִי' בצירי? איך יכתבו מטה: 'מָטָה' או 'מָטָה'? אינני מבין את כל השיטה הזאת! איך נכתוב ונקרא 'מתמטי'? ה־ת"ה הזה, איך נהגה את הצירי הזה?

בסיכום, אינני רואה שום הקבלה למיני צירי כאלה במלים עבריות, ואם כן, למה דווקא במלים לועזיות? אם אין להם מקום במלים עבריות - למה לתת להם מקום במלים לועזיות? עד כאן על ניקוד מלים לועזיות. ועכשיו על שמות.

נניח שמות כמו לְמַבְרַג, שִׁנְבֵּרְג, הַרְצֵבֵּרְג, נכתוב את ה"ברג" בצירי? על פי מה? איזא אסמכתא יש לנו, לצירי שכזה, בסוף השמות, לכתוב בְּרַג בצירי? (הא' ינאי: נְרָד!) הברה אחת 'נְרָד', כן בוודאי, נכון. אבל ניקח את השם בְּבֵל, אִמְרַפֵּל, אֶתֶם, אִמְת, שֶׁם, סָרְטֵ: כל כך הרבה סגול וכל כך מעט צירי. מדוע דבקנו בצירי הזה, מה הוא נותן לנו? לדעתי אין לנו סיבה ולא אסמכתא לכתוב צירי בכל המלים אלה, אלא אם זו תנועה שהיא ארוכה, כמו צירי, גם במקורה הלועזי, או שזו תנועה שגם איכותה כך. אבל אם אין בלועזיות האלה, או בשמות הזרים, לא האיכות של צירי ולא האורך של צירי, אין עלינו להשתמש בסימן צירי כל עיקר, אלא בסגול. אינני מבין מה תפקיד הצירי בכל הדף המודפס שקיבלנו. ואגב, אני שואל: איך ננקד את השם הרצל? גם כן בצירי? הלא נהיה לצחוק! זה אבסורד. כי באיזו רשות אנחנו באים להשתמש בצירי למטרות אחרות, אם לא לאריכות ולא לכמות? ואם באמת מתכוונים לשימוש אחר, אין לנו רשות להפנות שימוש בצירי לשימוש אחר. אם כוונתנו לשימושים אחרים, אפשר למצוא סימנים אחרים. אפשר לקחת סגול ולהפוך אותו, וזה יישאר כסגול; אבל לא צירי! או שווא - אפשר להוסיף קו. ועוד הרבה אפשרויות. נניח לצירי בתפקידו המסורתי, בלא סילופים, ולא נחילנו על מלים שהן לועזיות ועל שמות שהם זרים - (הא' בלאו: אנו דנים כרגע במלים השאולות בלבד.) מלים שהן לועזיות ושמות שהם זרים, למה לנו להטיל עליהם חוקי הטעמה שהם עבריים וגם כתיב עברי, כצירי וכסגול? לשם מה כל זה? לשם מה לסבך ולסלף את תפקידם הברור והחד־משמעי של סימני הניקוד וגם של הצירי?

הא' **בלאו**: אנסה לענות. אני חושב, שהייתה אי־הבנה לגבי הבעיה, ואני חושב, שעלי להסביר את הרקע. נקודת המוצא שלנו היא, שבמבטא הספרדי אין מבחינים בין צירי לסגול, בניגוד למבטא שאתה רגיל לו ולזה שאני רגיל לו מן הבית. פירוש הדבר, שכשאנחנו כותבים צירי או סגול, אנחנו יכולים לכתוב זאת לפי שיקולים דקדוקיים מסוימים ולא לפי שיקולי המבטא. הדבר הזה נעשה רציני עוד יותר על רקע זה, שלא בכל השפות הלועזיות, שאנחנו שואלים מהן, מבטאים e או E. קורה לעתים קרובות, שבאתה המלה מבטאים e בשפה אחת, ובשפה אחרת E: כאן "גנראל" וכאן "גינראל" כי בזו יש e ובאחרת יש E, ולא נוכל לחפש תמיד אחרי המלה הלועזית, שהייתה בדיוק האם המולידה של אותה המלה הזרה. נקודת

המוצא שלנו היא אפוא, שסגול וצירי זהים במבטא הספרדי, בדיוק כפי שקמץ ופתח זהים במבטא הספרדי. בעניין קמץ/פתח החלטנו בעבר, שאנחנו כותבים פתח בהברה סגורה ובלתי מוטעמת, וקמץ במקרים האחרים. לפי זה הציעה הוועדה בעניין צירי/סגול, שנקד סגול בהברה סגורה ובלתי מוטעמת, וצירי במקרים האחרים. זו הסיבה. לא רצינו, שייכתב סגול בכל המקרים שאנחנו צריכים לסמן e, גם אם יש בעיות לגבי צורות אחדות, כי אחרת רק נכפיל את הקשיים, שהרי נצטרך אז לנקד את המלים הזרות בניקוד אחר מאשר את המלים העבריות. הרי אם נעשה כך, יצוצו מקרי גבול, שבהם יהיו לנו קשיים רציניים להחליט, האם מלה שאולה לפנינו או מלה עברית ממש. כגון שם עצם אשר נשאל לעברית, ואף נגזרים ממנו פעלים, האם הוא עדיין מלה שאולה, או שזו מלה שהתאזרחה בעברית, ואז צריך לנקד אותה בצורה אחרת?!

אתם מסתכלים במלים שנוקדו, ואלה מכם אשר רגילים להבחנה בין צירי לסגול במבטא (כמו שיש הבדל איכותי בין הצורות האלה), חייבים לשכוח את העובדה הזאת (שיש הבדל בין השניים), כי במבטא הספרדי אין הבדל בין צירי לסגול, כמו שאין הבדל בין פתח לקמץ (כפי שיעידו כתבי היד ה"ספרדיים" המנוקדים, שצירי וסגול מתחלפים בהם ממש כפי שמתחלפים בהם קמץ ופתח). לסיכום, הסיבה שהצענו מה שהצענו היא כפולה:

א. אין אנחנו רוצים להרחיב את התהום בין מלים שאולות לבין מלים עבריות, בגלל הקושי להבחין ביניהן, ובגלל הקושי לקבוע האם e לפנינו או E;

ב. אין הבדל בין E לבין e. לא יהיה טעם להטיל ניקוד אחר לגבי קמץ ופתח וניקוד אחר לגבי סגול וצירי. זה הרעיון.

הא' דותן: מדוע בכל זאת רואים את הסגול כאילו הוא מתאים רק להברה סגורה לא מוטעמת ולא להברה סגורה מוטעמת?

הא' בלאו: זה אפשרי, זה אפשרי גם לגבי פתח. הסגול בא בפעל, כגון דיבר, כיבס, כיפר, וכן בשמות דגושים, כמו ערפל, ברזל, כרמל, וגם הפתח כך. אם החלטנו לכתוב קמץ בהברה מוטעמת, הבה נכתוב פה צירי. העיקר הוא, שמי שרגיל לבטא את זה אחרת, יואיל לשכוח זאת. אני יודע, כמה קשה להינתק מהרגלי מבטא, מהרגלי ראייה; ראינו את הסגול בעיתונות, והבה נתרגל לכתוב צירי. נדמה לי, שההכרח שלא להרחיב את הפער בין המלים השאולות לבין המלים העבריות, הכרח זה דורש מאתנו להטיל ניקוד סגול וצירי על פי קריטריונים דקדוקיים.

הא' לוי: יש לציין נקודה חשובה מאוד והיא, שמליאת האקדמיה כבר קבעה בעבר לנקד תמיד סגול. לפי החלטה הזאת ניקדנו מונחים רבים. אשר לנקודה הבעייתית, של הבחנה בין מלים עבריות לבין מלים לא-עבריות, הרי הבחנה כזאת כבר קיימת. הבה נרחיבנה: לגבי החיריק החסר והמלא, החלטת המליאה היא, שהלועזיות תמיד ביו"ד. האם שם אנחנו כן יודעים, מתי המלים לועזיות ומתי לא?

הא' בלאו: אמרתי "לא להרחיב את הפער בין המלים האלה".

הא' לוי: עכשיו אנחנו דנים רק בסגול, אבל יש מערכת שלמה שנדונה באקדמיה, והמדברת על חמש התנועות. בחיריק אין הבחנה, ו"טורבינה" כותבים בשורוק. בשתיים-שלוש תנועות נבחין, ובשתיים-שלוש תנועות לא נבחין? שם אנחנו יודעים, מה ההבדל בין מלים לועזיות לעבריות? אנחנו כותבים חיריק מלא ב"סינתזה", ודגש בבי"ת במלה "טורבינה". לא במקרה ניסח הנשיא את הכלל לפי ההטעמה. אנחנו נכנסים כאן לבעיה קשה של הטעמה במלים לועזיות. אם נקבל את מה שהוצע בחומר של ועדת הדקדוק, שהמלים הלועזיות בעברית

תהינה מלים מלעיליות, נצטרך להתחשב בכללים אלה גם בניקוד הצירי והסגול. נצטרך לנקד קפלה או קפלה? איש לא ישתמש בכללים, אם נתחשב בהטעמה המנוסחת בכלל. נדמה לי שהכלל רופף; אי אפשר להכניס את המלים האלה לעברית, כמו דצמבר וקפלה. יש שלוש אפשרויות להחליט. לפי המבטא הספרדי או לפי צורה אחרת. אם נלך לפי המבטאים השונים צריך להחליט. ואולי זו ההצעה הטובה ביותר: - לא להחליט. אם אי אפשר להחליט לגבי ההטעמה, אי אפשר להחליט לגבי הכלל הקשור בהטעמה. לכן אני מציע, או להשאיר את ההחלטה הקודמת, תמיד בסגול, כי כדברי הנשיא, ממילא אין מבחינים בהגייה בין שתי התנועות האלה, או לא להחליט.

הא' **מנצור**: הניסוח הוא לא בעניין ההטעמה: "צירי בהברה פתוחה ובהברה סגורה בסוף המלה, וסגול בהברה פתוחה שלא בסוף המלה." המלה הראשונה: "אֶקְסֶצְנֶטֶר", אולי בדלת האחורית הכניסו אותה, כדי לומר, שזה מלרע ולא מלעיל. מדוע לא מנוסח העניין בצורה פשוטה יותר, של הברה סגורה ולא מוטעמת?

הא' **בלאו**: זה לא כל כך בדלת האחורית; יש החלטה של האקדמיה בעניין.

הא' **מנצור**: אפשר להציע הצעה יותר פשוטה, בלי להיכנס לוויכוח, אם יש לומר קרטו או קרטור. כל הברה סגורה אני מציע שתנוקד בסגול, בין בסוף המלה ובין שלא בסוף המלה. מי שירצה לקרוא את זה מלרע, (אמנם מסופקני אם זה יתקבל), יעשה זאת לפי המלים כמו ברזל, כרמל וכדומה. מצד שני, אם מנקדים בצירי, פירושו של דבר, שאני חייב לקרוא את זה בהטעמת מלרע.

הא' **בלאו**: כל זה צריך לומר גם לגבי קמץ ופתח. הדיון כאן בא על רקע מה שהחלטנו לגבי קמץ ופתח. החלטנו, שבהברה הסופית הסגורה אנחנו כותבים קמץ ולא פתח. את זה צריך לזכור כאשר דנים בסגול וצירי.

הא' **מנצור**: אבל הרקע יהיה חריק, חולם ושורוק באותה מידה. פה לא הובא עניין של פתח וקמץ. לדעתי יש כאן עניין, שהברה סגורה תמיד תהיה בסגול, בין אם היא בסוף המלה או לא. על הברה פתוחה אפשר עוד להסכים, אבל בשום אופן לא על הברה סגורה.

הא' **בלאו**: נתחיל בעניין החיריק והשורוק במלים שאולות. ההבדל הגדול והמכריע שבין חיריק ושורוק לבין הסגול והצירי הוא, שאין אנחנו מקעקעים את יסודות הדקדוק המקובלים, כאשר אנחנו משתמשים בשורוק או בחיריק מלא (ביו"ד) בהברות סגורות. אני יכול לתאר לעצמי, ואני מקווה שיבוא יום, שנחליט לכתוב את הכתיב המנוקד לפי הכללים של הכתיב המלא (ויש אנשים שאכן דרשו זאת, ויש שנוהגים לפי זה). במקרה זה, ההבדל בין המלים העבריות לבין המלים השאולות ייעלם. אז אנחנו נכתוב "שיבר, שובר" וכד'. לעומת זה, ברגע שאנחנו מחליטים, שהסגול יבוא גם בהברה פתוחה, הרי אנחנו מקעקעים את יסודות הניקוד המקובלים. בכונה אמרתי בתחילה, שאנחנו מרחיבים בזה את התהום. האמת היא, שהשאלה שנאמרה פה אינה יכולה להיפתר, כי אנחנו נתונים במעגל סגור. הפתרון היחיד שאני רואה, הוא פתרון של שני אנשים שעמנו, פה, שבפרסומים שלהם נהגו לכתוב בכתיב מלא גם כאשר ניקדו. אני עצמי נוטה לכך, שפעם נחליט לכתוב מלא, ואז לא יהיה כל הבדל. אך לא נהיה מעוניינים להשתמש בסגול בכל מקרה, וע"י זה לנתק את הקשר עם הניקוד העברי. זה דבר אחד.

דבר שני, עניין ההטעמה. גם בעניין ההטעמה אנחנו נתונים במלכוד. גם כאן אינני רואה מוצא. לפני שבועות אחדים הייתה לנו ישיבה עם נציגים של רשות השידור, והבעיה הייתה,

מה עושים לגבי הטעמת המלרע של המלים הלועזיות. וקרה דבר מעניין: יצאתי מהשיבה במונית, והייתה בה נהגת, שדיברה על הזמן על האקדמיה ולא על אקדמיה. עובדה! בן חיים נסע במונית כעבור יום-יומיים, והוא אמר שהוא מן האוניברסיטה. והנהג אמר לו: מדוע אתה לא אומר אוניברסיטה? זאת עובדה! המבטאים האלה מצויים. זה מראה, שמתרוצצים כאן מבטאים שונים. אם אתם רוצים לשבר את האוזן, אפשר לומר, שאנחנו ננקד צירי בהברה פתוחה או בהברה סגורה סופית, ואנחנו ננקד סגול בהברה סגורה אחרת. בזה יצאנו ידי חובתנו. עובדה היא, שהייתה פעם החלטה, של ועד הלשון או של האקדמיה, בעניין הטעמת מלרע, וזו החלטה שלא פג תוקפה. ואיננו יכולים לשנות זאת מסיבה פשוטה, שאין אנו יודעים, למה לשנות! מפני שמתרוצצים כאן מבטאים שונים, ואיננו יודעים, מה צריך להיות השינוי. מה שאני מבטא זה לא בהכרח מה שאתה מבטא, ואי-אפשר לדעת, מה עדיף. לכן אני מציע את ההצעה עם שינוי זה: לא לכתוב בהברה סופית סגול, אלא צירי, ואז כאילו אנחנו יוצאים מתוך ההנחה, שהשמות בהברה סגורה סופית מוטעמים מלרע.

גב' בהט: חשוב לציין בדיון הזה, שיש החלטה מפורשת, לא של הוועדה לדקדוק, אלא של האקדמיה ללשון העברית, שמלים שאולות יש לבטא מלרע.

הא' מגד: אני מקבל את דבריך, ואינני רוצה שהניקוד בלועזיות יסתור את כללי הניקוד העברי, אבל מצד שני, לא ייתכן לסתור את ההגייה. אני מציע הצעה, שעשויה להיות תואמת גם להגיית מלרע וגם להגיית מלעיל: כל הברה סגורה תנוקד בסגול, וכל הברה פתוחה תנוקד בצירי.

הא' בלאו: ומדוע לגבי קמץ ופתח אחרת?

הא' מנצור: אי אפשר לכבול עכשיו את ידיו, בגלל ההחלטה ההיא; אולי אפשר לשנות את ההחלטה ההיא?

הא' בלאו: אם ישנו את ההחלטה האחרת אני מוכן להסכים, אבל אסור לנתק את הקשר בין פתח וקמץ לצירי וסגול.

הא' מגד: למה לאקדמיה לעסוק בדבר הזה, של ניקוד המלים הלועזיות?

הא' בלאו: מלים שאולות!

הא' מגד: ממילא ניקוד המלים האלה הוא די נדיר. לא מנקדים בדרך כלל. הן באות על פי רוב בספרי מדע ועיתונות, ועל פי רוב מנקדים את אותן האותיות שיש לגביהן ספק. מה זה חשוב כל כך? למה חשוב, ש'אקסצנטר' יהיה כתוב תחת הטי"ת צירי ולא סגול? מה זה משנה למישהו בכלל? מדוע לא לתת פה laissez-faire, שכל אחד יעשה לפי דרכו, לפי רצונו? אני לא חושב שזה יכול להביא לקעקוע יסודות הדקדוק, כי איש לא עושה גזירה שווה מהמלים האלה לדקדוק עברי בכלל, או קל וחומר וכדומה. אין לזה שייכות, זה מחוץ לתחום. צריך להיות איזה שהוא שטח הפקר בלשון. אותו שטח הפקר יהיה לגבי הניקוד וגם לגבי ההגייה. לא הגיעה השעה, שהאקדמיה תחליט לגבי ההגייה, אם מלעיל או מלרע. ואז צריך לומר תיקו, ואנחנו מחליטים לא להחליט. וזו הצעת: שלא להחליט!

הא' בלאו: דברי הא' מגד מוצדקים לגמרי לגבי שמות עצם זרים. איך הגענו לבעיה הזאת של מלים שאולות? דרך המזכירות המדעית שנתקלה בקשיים כאשר באה לנקד. טול מלה

כמו 'מגנט'. שנינו יודעים שזו מלה שאולה. האם בדרך כלל יודעים שזה איננו משרש 'גנט' באיזה שהוא משקל מִפְעֵל, אלא ש'מגנט' היא מלה שאולה?

הא' מגד: "טלפון" מנוקד פה בשני צירי, בשעה שכל אחד באופן אוטומטי יעשה ניקוד אחר, למשל בעיתון - בשני סגולים! מה אכפת!?

הא' בלאו: מאחר שלא אכפת, ומאחר שיש מקרים שיש בהם ספקות באשר לגבול בין מלה שאולה למלה לא שאולה, מדוע לא לנקד צירי-צירי?

הא' אירמאי: יש לי רושם, שהיו"ר טועה פה בנקודה אחת, שהוא חוזר עליה כל הזמן, והיא שאנחנו קשורים ב־a. אני זוכר היטב את הישיבה ההיא שמלפני 3-4 שנים, והיו"ר אז לא היה נשיא האקדמיה, ואינני יודע, אם נכח בישיבה. אז דנו ב־a-e, והוחלט אז לעשות עם e מה שעשינו עם i ו עם o ועם u. (הא' בלאו: לא! לא! הוחלט לנקד בסגול). הוחלט לעשות את זה, אבל נשמעו שם נימוקים בדיון. את הנימוקים, מדוע, אין כותבים בהחלטה. השתתפתי בזמנו בדיון, והשתמשתי בנימוק זה. הואיל וההחלטה נתקבלה, אני מניח שהיו אז רבים שחשבו כמוני. הלכנו בעקבות u, o, i, והחלטנו אף לגבי e. לגבי a היו דעות כמעט שקולות. הא' בן-חיים, שהיה אז תועמלן מצוין, הצליח להעביר החלטה לגבי a. העניין כיום הוא, שאין ללכת אחרי a, אלא לבטל דבר שקיים לגבי 4 תנועות, ובמקום 1:4 לעשות את זה 3:2. רציני להבהיר נקודה זו.

דבר שני, לא אותה נהגת, שבאה מצרפת או מאיטליה, קובעת, ולא אותה אדם שאמר במקרה מה שאמר למישהו שנפגש אתו. אני יכול להעיד על עצמי, שנפגשתי עם אלפי אנשים (ואני מוכר המונחים הכי גדול בארץ), והם תמיד באים ושואלים שאלות. אני נוהג לענות בהתאם לקביעות האקדמיה. אינני אומר את דעתי הפרטית, אלא את מה שנקבע. אני מכיר את הציבור הזה ויודע מה הוא מוכן לקלוט, ומה אינו מוכן לקלוט. אני מכיר גם את האנשים העוסקים במקצועות הטכניים, והם בקושי רב מעכלים את קביעות האקדמיה שאינן לועזיות, שאינן מאנגלית. אם נטיל עליהם צרות - לא יעמדו בפניהן, כי 98% מתלמידי בתי הספר אינם מכירים כללים אלה ואינם יודעים לנקד. גם מורים לעברית אינם יודעים לנקד. אני נפגש עם האנשים האלה ומקבל מכתבים המעידים על כך. 2% בארץ יודעים לנקד, וביניהם חברי ועדת הדקדוק וחברי המליאה. האם אנחנו רוצים לקבוע כלל בשביל 2%, כאשר 98% לא יוכלו לעמוד בו? צוחקים על האקדמיה. בזמן האחרון היחס לאקדמיה קצת הוטב. לפני 20 שנה אמרתי במליאת האקדמיה, שאומרים עלינו, שאנחנו מושב של בטלנים; הפעם לא אומרים "בטלנים", אבל עוד אומרים 'זה מגדל שן', שהם דנים בעניינים שאין עניין בהם. אחד הדברים שהציבור אינו מוכן לקבל הוא, שהאקדמיה קובעת היום דבר מה, ברדיו ובטלוויזיה משתדלים לקיים זאת ולהפיץ את המידע, וכעבור שלוש שנים משתנה הרכב המליאה או הרכב ועד המינוח, ומשנים את הקביעה. את הדבר הזה אין הציבור מוכן לקבל.

השאלה היא: לפני 4 שנים קיבלנו החלטה מסוימת, והיא מחייבת. ההחלטה אינה הגיונית לדעתי, אבל הייתה החלטה. ביצענו אותה ופרסמנו מילונים המחזיקים כ-8000 מונחים לפי החלטה זו. איך נבוא היום, אחרי 4 שנים שניסינו להכניס החלטה זו לחיים, ונאמר: היום יש החלטה חדשה, החלטה שחלק מחברי המליאה רואים אותה כמוזרה, מכל מיני סיבות, כל אחד מנימוקיו שלו. האם ייתכן, למען העיקרון הערטילאי, להשוות מלה זרה למלה עברית? - וכל זאת בגלל ה־e, ולא בגלל ה־i-o-u (ואני מקבל את דברי הנשיא לגבי i-o-u), ולכן אם לשנות - אז יש לשנות את ההחלטה לגבי a, ולא לגבי e, כדי להתקרב אל התנועות i-o-u, ולא להיפך. אני מציע להשאיר את הדבר בינתיים ולשנות בעוד מספר שנים, אבל לא להוסיף חטא על פשע ולקבל החלטה כעת לגבי e, שהיא מכל בחינה החלטה מוזרה, ויוכלו לעסוק בה רק מומחים לניקוד. יבואו מורים בבחינות הבגרות, ויטענו, שאז הוחלט שכל מלה זרה תהיה בסגול. לדעתי צריך להיות ההיפך. צריך לדון בבוא היום ב־a, ולא היום ב־e.

אני רוצה להעיר לא' מגד, שאמנם לא חשוב אם זה כך או אחרת, אבל יוצאים מילונים, והמילונאים צריכים לכתוב באופן אחיד. לא ייתכן, שמילון אחד יכתוב בסגול ואחר יכתוב בצירי. לכן הייתה לא מזמן החלטה, שזה יהיה בסגול, ואי אפשר לשנות החלטה כזאת.

הא' בלאו: רצוי לא לשנות, מבחינה ציבורית; לא "אי אפשר".

הא' אירמאי: מה שמפתיע אותי הוא, שהאקדמיה מתחמקת מלדון בבעיות יסוד. נאחזים בדברים קטנים ולא חשובים, ואין עוסקים בדברים חשובים. לגבי הכתיב המלא שנתקבל בזמנו, לא עשינו דבר מאז. הדבר החשוב הוא, איך לכתוב כתיב מלא, דבר שכל הציבור מעוניין בו, ואנחנו מבזבזים את זמננו על שטויות כאלה, של צירי וסגול. אכפת לי שמשנים החלטה שנתקבלה, ומשנתקבלה - אני מקבל אותה. בכתיב המלא צריך לדון, יש המון בעיות חשובות שהאקדמיה צריכה לדון בהן.

הא' ברוידא: קודם כול אני מבקש לומר מלה אחת לא' מגד, בעניין ההמלצה שלו על שטח הפקר. אני חושב שזו באמת רעה חולה, שטח ההפקר הזה, ואסור להתעלם ממנו. אם אתה מניח לכל אחד לנקד (ופירוש הדבר, להגות) כרצונו, אתה מטיל ערבוביה לא רק בציבור אלא גם ברדיו, ודווקא הרדיו מוחזק נתון הטון באומות העולם (נצלנו הוא רחוק מלהיות פוסק, מפני שהוא מלא מומים). הנה, רק לפני שלושה ימים קראה אחת הקרייניות לפוריות, אלו אלות הנקם והעונשין, בשם פוריות. ואלו מעשים בכל יום. חוסר השכלה הוא מכשלה סובייקטיבית, ואילו חוסר ניקוד מחייב הוא מכשלה אובייקטיבית שאין הדעת סובלת. ומלה לועזית כפוריות אינה יותר הפקר ממלה עברית כ"תבערה", שאחד הנואמים המוקלטים ברדיו סירס אותה ב"בקבוק תבערה".

העברית דנה את עצמה לדרגה של לשון חסרת תרבות, אם היא מניחה כאן שטח הפקר. איזו לשון היא, שהעיצורים בה קבועים והתנועות סתמיות, נתונות לשרירות לב? כל ויזי שאינה עיצור, חובה לנקדה בחולם או בשורוק, כשם שראוי לכתוב כל א' שבמונחים בין לאומיים באלף, ולנקד בסגול כל e. רק בחיוב כל הכותבים והוצאות הספרים לכך - על פי חוק - נימלט משיבושי היגוי ומהפצת בורות. גם ההנחה, כי יש להתאים אלפי מלים הגזרות משורש רומי ויווני לחוקי הניקוד או ההטעמה של לשון שמית, הנחה מופרכת היא. מונעים זאת שוני המבנה והעדר הגיים מקבילים וזהים בלשונות השונות. כל מה שניתן לעשות הוא לחקות את הצליל הלועזי בקירוב ככל האפשר, באמצעים הבלתי מדויקים לעתים של העברית, ואין כל חשש שלומדי ניקוד עברי ילמדוהו על פי המלים הלועזיות שבעברית דווקא. אף זו: על ההנחה, שחלק מן העם אינו מבחין (כמעט) בין צירי לסגול בונים מסקנה מוטעית לשם תעתיק הלעזי על טהרת הדקדוק העברי. ומי לא יבחין בהבדל בין צירי לסגול בשעה שאדם, בין אשכנזי בין ספרדי, יקרא פסוק מתהילים כגון "לְבִי וּבְשָׂרִי יִרְנְנוּ אֶל אֵל חַיִּי"? גם משום העובדה שהתעתיק העברי מסוגל לחקות רק בקירוב את הצליל הלועזי, אסור לטשטש את הבדלי התנועות העבריות, נוסף על הנזק הברור לאוצר ההגה העברי.

הא' גולדנברג: ההתרגשות היא הרבה מעבר למה שהעניין מצדיק. אי אפשר לומר שזה נוגע ל-2% מן האוכלוסייה, ומצד שני לומר שהציבור הרחב לא יעמוד בזה. זה נוגע לא לציבור הרחב, אלא לאנשים שעורכים מילונים ונתקלו בקושי. העניין אינו עומד ברומו של עולם. השאלה המעשית הפשוטה נוגעת למילונים של האקדמיה, ואיננה נוגעת אפילו למילונים שאינם של האקדמיה. הצעתנו איננה הפתרון האפשרי היחיד. אפשריים פתרונות אחרים, ואין שום אסון אם אנציקלופדיה תחליט החלטה אחרת. עמדה לפנינו שאלה כזאת: יש מלים שהן באופיין ובצורתן זרות ויש גם מלים שעברו תהליך כל שהוא של התאזרחות, ומי שמשמש במונח "מלים שאולות" מתכוון למלים שהתאזרחו בעברית מבחינת צורתן. חלק גדול מן

הדוברים איננו אטימולוג ואיננו מסוגל למצוא את מוצאן של המלים. כאשר מנקדים מלים ללא הבדל מוצאן, כל עוד הניקוד העברי המקובל משמש את המנקדים, ננקד בצורה שתהיה קרובה ככל האפשר לצורה של מלים עבריות. אני מציע לא להיכנס לפירוט הכללים האלה, מכיוון שיש תנודות בהטעמה ויש ואריאציות רבות אפשריות במסגרת הניקוד העברי. לכן מה שאמר הא' בנדויד ראוי לשימת לב.

למנקדי המילונים של האקדמיה מספיקה הנחיה כללית, שינקדו כפי שנראה להם מתאים לצורה של מלה עברית. אפשר להסתפק בקביעה, שהניקוד של מלים ממוצא זר רצוי לו שיהיה דומה ככל האפשר לניקוד מלים עבריות.

אם יוחלט לפי ההצעה הזאת - מוטב. אם יוחלט להשאיר את הסגול לכל e, גם על כך אינני רואה מקום לצער רב, אבל דבר אחד אני רואה בצער רב: שהאקדמיה תעסיק את עצמה בעניינים מסוג זה.

אני מציע להעמיד את העניין להצבעה. אין זה כל כך גורלי אם תתקבל החלטה זו או אחרת.

הא' דותן: הדבר שנאמר כאן, בקריאת בניינים, כאילו ההחלטות שאנחנו מקבלים כאן נוגעות רק למילונים של האקדמיה ואינן בגדר החלטה של האקדמיה, האם הוא נכון?

הא' בלאו: לא. זה גם לא נאמר. הוא דיבר על התוצאה המעשית.

הא' דותן: ההחלטה העומדת להתקבל כאן, לטוב ולרע, היא המחייבת. אמנם אין לנו כוחות להפעיל אותה, אבל היא מחייבת את כל דוברי העברית.

הא' בלאו: כן, אבל היא תבוא לביטוי אך ורק באותם המקרים.

הא' שפירא: עד היום הייתי מנקד "מטר" לפי ההגייה שלי בסגול-סגול. עכשיו לפי הכללים שבדף אני צריך לנקד בצירי-צירי. אם כן לא הקלתם על חיי, אלא עכשיו עליי לדעת ש"מטר" איננה מלה עברית, ועל כן לא תנוקד סגול-סגול. בדוגמאות שבדף אני רואה שלפני דגש יש סגול. אני מבין שזו הברה סגורה, אך אינני יודע אם סגול ודגש מוצלח מצירי ודגש.

הא' בלאו: במלים לועזיות כמעט אין הכפלה.

הא' שפירא: אם הסגול משקף החלטה נוספת, שיש אותיות דגושות, האם צריך להתייחס לזה כאל עיצור כפול?

הא' בלאו: כמעט אין דברים כאלה, אבל כשיש, זו תהיה הברה סגורה.

הא' בן-חיים כתב מכתב שאני רוצה שייקרא כאן:

הא' ינאי (קורא): "אדוני הנשיא הנכבד,

אני מצטער מאוד, שמפני מחלה לא יכולתי לבוא לשיבת המליאה. אני מקווה שחסרון קולי לא ימנע מהצעת ועדת הדקדוק להתקבל במליאה. הוועדה שקלה את הדבר שלוש פעמים, ובכל פעם נתקבלה החלטתה פה אחד. איזה טעם יכול להישמע, להפלות בין השימוש בפתח/קמץ לפי כללי הניקוד העבריים ובין צירי/סגול? אם בפתח/קמץ, שאין ביניהם כל הבדל במבטא כך, צירי וסגול, שעדיין יש לא מעטים המבחינים ביניהם, על אחת כמה וכמה, שאין מקום לסטות בהם מכללי הניקוד. אני מקווה שהחלטת הוועדה תאושר.

ועתה יש בדעתי להציע עניין זה:

במשך כל ימי קיומה של האקדמיה ועוד שנים לפני כן ישבה ועדת הדקדוק, וקבעה כללים מפורשים לניקודן של מלים, שאין ניקודן מובן מאליו על פי ניקוד המקרא. המלאכה הזאת - ולדעתי יש עמה חכמה רבה - כמעט נסתיימה, והחלטותיה של האקדמיה פורסמו גם על ידי הממשלה. עוד נשארו פרטים אחדים שראוי לעיין בהם. והנה אוצר המלים העברי כולל הרבה מלים "בין-לאומיות", כלומר לועזיות במקורן. חלק מועט מהן משתלב לחלוטין במערכת משקלי השם בעברית, כמו למשל *מָטָר* או *אף רָדִיו*. אבל חלק גדול מאוד אין ניתן להביאו בעול המשקלים, שלגביהם החליטה האקדמיה את כל החלטותיה הדקדוקיות. יש נטייה לדון מדי פעם בפעם בפרט העולה באקראי בהכנת רשימות מונחים. אני מציע שתטיל המליאה על ועדת הדקדוק להכין הצעה כוללת לכל השאלות הצפות ועולות בסיגול מלים בין-לאומיות. אזכיר לדוגמה: (א) היחס בין כתיב מנוקד לשאינו מנוקד במלים אלה כמו *דִּי־סְקוּס/דִּסְקוּס*, *פּוֹנְקָצִיָה/פּוֹנְקָצִיָה*. (ב) בכ"פ דגושות אחר תנועות *o, u, i*. [P] בסוף מלה. עניין פתח/קמץ, צירי/סגול הוא פרט מכלל הבעיות שאנו נתקלים בניקודן ובכתיבן של מלים שאינן משתלבות במערכת משקלי השם. עד שלא תהיה הצעה שלמה - אין להכניס שום שינויים וקביעות חדשות.

בברכה נאמנה,

שלך

זאב בן-חיים"

הא' בלאו: אנסה לסכם את הדיון ולהעמיד לפניכם את ארבע ההצעות שהוצעו במשך הזמן.

יש לפנינו שני סימנים, הסגול והצירי, אשר במבטא הספרדי המקובל אין הבחנה ביניהם. גם בשביל אלו שמבחינים בין E ל-e בדיבורם, הרי במבטא הספרדי ההבדל הזה אינו קיים. לפנינו כאן מקרה של ניקוד, כאשר יש לנו הגה אחד ושני סימנים. זה המצב שמקביל למצב של ה-a, שגם הוא יכול להיות מובע במבטא הספרדי ע"י קמץ וע"י פתח. הייתה החלטה להבדיל בין קמץ לפתח. הצעת הוועדה היא, שבאותה צורה שהבדלנו בה בין קמץ לפתח נבחין גם בין סגול לצירי. אני יודע היטב, וזה גם בא לידי ביטוי בוויכוח שהיה כאן, שיש כמה וכמה דברים שכל אחד מאתנו נתקל בהם. אנו נתקלים בהרגלנו, שאינם רק הרגלי מבטא אלא גם הרגלים חזותיים. כולנו התרגלנו לראות "טלפון" מנוקד בסגול, וקשה לנו להינתק מן הדבר הזה. נצטרך לראות לפחות שלוש פעמים "טלפון" מנוקד אחרת, כדי שנתרגל לניקוד השונה הזה.

יש כאן גם קושי אמיתי, שאינני יודע כל פתרון לו. זו השאלה של מקום הטעם. מאחר שאין לנו פתרון, אין לנו בררה אלא להטיל את הכלל שנהגנו בו לגבי קמץ/פתח גם על המקרה הזה. אני רוצה שתבינו, שיש הבדל איכותי ממש בין ניקוד של חיריק מלא ושל שורוק בהברה סגורה לבין השימוש בסגול וצירי, קמץ ופתח, בהברות, שבהן שלפי הניקוד העברי התנועות האלה אינן יכולות לבוא בהן. אם נגיע להחלטה להאחיד את הכתיב העברי ולהשתמש בכתיב מלא בכל המקרים, הרי אז נכתוב כפי שיש בתנ"ך - שורוק בהברה סגורה, יו"ד בהברה סגורה בלתי מוטעמת, אבל בוודאי לא נרצה לכתוב סגול וקמץ בהברות, שבמקרא אין הם באים בהן. לזה מתוסף הקושי של ההבחנה במלים מסוימות, בין מלה שאולה לבין מלה עברית אמיתית. יש מלים, שרק אחרי עיון ארוך בהן אפשר להגיע להחלטה, אם זו מלה שאולה או מלה עברית. נכון, שלפי המצב כרגע, לפי החלטה על כתיבת חיריק מלא ושורוק, יש לנו קשיים. כשאני כותב "דיסקוס", אני אחשוב, אולי, שזו מלה זרה. כשאני כותב "דסקית" אהיה פחות משוכנע, אם זו מלה זרה או לא. אבל במקרה כמו *מָטָר* או *צוֹל*,

שהזכרת, ומלים רבות אחרות, רק הידיעה המקרית שלי יכולה להכריע, אם זו מלה שאולה לא.

העובדה, שהחלטנו שיש לנו ניקודים לפי ההחלטה הקודמת, איננה צריכה להדיר שינה מעינינו. יש לנו כלל קבוע, שכללי דקדוק חלים על כל ההחלטות הקודמות. אם נוקד דבר לפני כן, ואח"כ החלטנו על דרך אחרת, אוטומטית משתנה אותו הניקוד. אין כאן כל בעיה לגבי זה, ולא תהיה התקוממות עממית של אותם "עשרות אלפים" אשר נזקקו לניקוד הזה. לגבי מקרה כמו מְטָר, לא יהיה אכפת לי, אם אחד המנקדים יחליט, שהוא איננו יודע שזאת מלה זרה, וינקד את זה כמו שם סגולי.

הא' **ברוידא**: ובלשון רבים הוא יכתוב מְטָרים?

הא' **שפירא**: לפי אותם שיקולים של הבחנה מהותית בין צירי לסגול אני מציע שנחליט גם על הבחנה בין קמץ קטן וחולם במלים לועזיות.

הא' **בלאו**: נכון! ונכתוב "קלנוע", בקמץ קטן, מלה שאיננה לועזית... יש לנו החלטה קודמת, שאין אנחנו נזקקים לחטפים במלים שאולות. באותו האופן איננו נזקקים לקמץ קטן. העניין של קמץ קטן בהברה סגורה ובלתי מוטעמת התחיל להיעלם במלים עבריות חדשות, כמו המלה "קולנוע", שהייתה צריכה להינקד בקמץ קטן. מקרים קיצוניים אינם מעידים על המערכת כולה. ברור שיש לנו בכל המקרים האלה בעיות, ועלינו להחליט, מתי אנחנו פוגמים פחות. לפי דעתי - ברור לגמרי, שההצעה הטובה ביותר היא ההצעה המקבילה לקמץ ופתח, מפני שבקמץ ופתח אין ניגוד, ובסגול וצירי אין ניגוד. אני מעמיד להצבעה את ארבע ההצעות שהתגבשו כאן.

הא' **דותן**: מי היו הצרכנים שדרשו את זה?

הא' **בלאו**: מזכירות האקדמיה.

הא' **ינאי**: היו גם חברי אקדמיה שביקשו.

הא' **גולדנברג**: מכיוון שיש כאן בעיה מסוימת, כתוב: "כמנהגנו במלים עבריות", והפירוט אחר-כך לא ממצה את הנהוג במלים עבריות. זה ניסוח קצר, שגרם לספקות. אני מציע שבמלים ממוצא זר ננהג ניקוד הקרוב ככל האפשר למלים עבריות, וכך ננסח. נראה לי, שהניסוח שהצעתי עונה על הצרכים, וגם משאיר מרווח, במקרים קיצוניים של קושי בענייני טעם, ואיננו קובע דברים שאי אפשר להתאים אליהם את הניקוד.

הא' **בלאו**: יש עוד יתרון להצעה של הא' גולדנברג, והוא, שעל ידיה לא נצטרך להבחין בין הצעת הא' מנצור והצעת הוועדה לעת עתה. את שתי ההצעות האלה אפשר להכניס תחת כובע אחד. הניסוח הזה משאיר דברים לשכל הישר של המנקד.

הא' **גולדנברג**: אני הצעתי כך: במלים ממוצא זר ינהג ניקוד קרוב במידת האפשר לניקוד מלים עבריות.

הא' **בלאו**: אני רוצה להציע את שלוש ההצעות: ההצעה האחת - לנקד בסגול וצירי, קרוב ככל האפשר לניקוד העברי; ההצעה שנייה - להשאיר את ההחלטה הקודמת, לנקד תמיד בסגול; ההצעה שלישית - לבטל את ההחלטה הקודמת ולא להחליט על דבר.

הא' **מגד**: ומה שאמר הא' ברוידא, שהניקוד לא יהיה קרוב לניקוד העברי, אלא קרוב להגייה?

הא' **בלאו**: זו עוד הצעה. (הא' **זותן**: ומה בעניין הצעת הוועדה?!) הצעת הוועדה זהה להצעת הא' גולדנברג. (**קריאות**: לא בדיוק!)

הצעת הוועדה איננה, אלא פירוט של הדברים האלה. ייתכן, שגם לאור הדברים שאמר הא' מגד, רצוי יותר לא לפרט את הדבר, להשאיר את הניסוח הזה, ולפרט אחר-כך.

הא' **מורג**: האם אנחנו מצביעים על הצעתו של הא' גולדנברג, כלומר על הצעה שיש בה עיקרון אבל אין בה פירוט?

הא' **בלאו**: אם חברים ידרשו לפרט - נצביע.

הא' **אירמאי**: לסדר ההצבעה - אני מציע קודם כול להצביע על כך, שנקבל את ההחלטה הקיימת כמות שהיא. אם היא תיפול, ההצעה שלי היא, לאשר תחילה את ההצעה שנתקבלה לפני 3-4 שנים. והיה אם ההצעה הזאת תיפול, יש מקום להצעות האחרות. אם ההצעה הזאת תתקבל, אין מקום לדון בהצעות האחרות. במקרה כזה נהוג לדון קודם כול בהצעה העומדת.

הא' **בלאו**: אני מוכן לקבל את ההצעה הזאת, אבל לאמיתו של דבר היא איננה נכונה, מפני שהוטל פעמיים על ועדת הדקדוק לעסוק בעניין הזה. ועדת הדקדוק לא עסקה בזה פעמיים מטעם עצמה, אלא מטעם המליאה. על כן המצב כבר איננו בצורה שהציע הא' אירמאי, אלא בצורה אחרת. אבל אישית לא אכפת לי; אם אתה תשבע נחת מהדבר - בבקשה. לפי דעתי ההצבעה הנכונה היא אחרת. אינני רואה חשיבות בדבר הזה, ואם חבר ותיק רוצה כל כך את הסדר הזה, בבקשה.

הצבעה

- בעד ההצעה, לקבל את ההחלטה, שבמלים שאולות - בכל מקרה,
 7 - ובלי להתחשב בטיב ההברה ובהטעמתה, נטיל סגול
 7 - נגדה
 7 - בעד השארת ההחלטה הקודמת, של השארת סגול במלים שאולות

הצבעה חוזרת:

בעד שינוי ההחלטה הקודמת - 8

הא' **בלאו**: יש שלוש הצעות: הצעת הוועדה, והצעת הא' מגד, והצעת הא' ברוידא. נצביע על כך, ואם ההצעה של הא' גולדנברג תקבל רוב, ואם לא יהיה חבר שידרוש פירוט ההצעה הזאת, אני מציע את ההחלטה הזאת: "מלים שאולות תנוקדנה ככל האפשר לפי כללי הניקוד העברי במה שנוגע להגה e".

הא' **מורג**: והדוגמאות המובאות כאן, לפיכך, אינן לעניין.

הא' **בלאו**: נשכח נא את הדוגמאות המובאות כאן.

הצבעה

- בעד ההצעה, שמלים שאולות תנוקדנה ככל האפשר בהתאם לניקוד העברי
 - במה שנוגע להגה e
 - נגדה
- 12 -
- 5 -

ההצעה נתקבלה.

הא' מורג: לא זאת הבעיה. השאלה היא, היש אי-שם בזיכרונות האקדמיה הגדרת ההבדל בין מלה שאולה למלה לועזית?

הא' בלאו: לא כתוב. יש לנו שלוש מערכות. האחת היא מלים עבריות אמיתיות; המערכה השניה היא מלים ממוצא לועזי המשמשות בלשונו המדוברת או הכתובה; המערכה השלישית - שמות זרים.

הא' מורג: ההחלטה הזאת יכולה לתפוס רק אם תיוסף אליה פרשנות לגבי המושג "מלה שאולה".

הא' בלאו: הניסוח הזה, של הא' גולדנברג, מאפשר לנו שלא לשים לב לעניין הזה, שהרי אם מנקדים מלה לפי הניקוד העברי, אזי אני יכול לישון בשקט, ולא לדעת אם המלה הזאת עברית או שאולה.

הא' מורג: ההחלטה הזאת צריכה להיות תקפה לגבי כל מלה שיהא צורך לנקדה.

הא' בלאו: בוודאי.

הא' מורג: לכתחילה הנחתי, שמדובר רק במלים ההולכות ונקלטות בלשון, כמו תאטרון.

הא' בלאו: לא כדאי לנו להקים ארבעה סוגים. זה איננו מעשי.

הא' מורג: האם הסוגים שדיברת עליהם מפורשים באיזה מקום?

הא' בלאו: לא.

הא' דותן: ההחלטה שנתקבלה היא החלטה שאיננה מפורשת. ההחלטה הזאת איננה בת ביצוע. אני מעדיף את הצעת הא' מגד, שלא להחליט, מאשר להחליט החלטה כזאת. אינני יודע אם צירי בהברה פתוחה רחוקה מרחק חמש הברות מן הטעם הוא בהתאם לכללי הדקדוק העברי. אני מבקש הצבעה נוספת.

הא' בלאו: יש לנו שתי אפשרויות: אפשרות אחת - להניח את ההנחה המציאותית, שיש במזכירות המדעית שכל ישר, עד כדי כך, שינקדו את המלים האלה בצורה מסוימת. מאחר שיש לנו החלטה לגבי קמץ ופתח, ומאחר שיש לנו ההחלטה של הא' גולדנברג, אינני רואה, אישית, כל בעיה לגבי אותם "עשרות אלפי" המנקדים אשר ינקדו את המילונים האלה. הייתה החלטה, לנקד סגול בכל מקרה. זו הייתה החלטה, שלא הייתי עולה על הבאריקאדות נגדה,

אבל היא הייתה, במסגרת השקטה שלנו, החלטה אומללה. ואת החלטה הזאת רצינו לשנות. עכשיו המזכירות יכולה לנהוג בניקוד אחיד. כללו של הא' מגד, שלא כדאי לדון בכך, חזק יותר לגבי שמות זרים מאשר לגבי העניין הקודם. אני מתכוון לשמות זרים, כשהשם מופיע בפעם הראשונה בטקסט מסוים, ואנחנו חייבים לתעתק אותו. היה קיים תעתיק, שחרקנו שיניים כאשר השתמשנו בו. היה זה התעתיק, שמציניים בו את ההגה e ע"י 'א'. למשל, שם המשורר 'גטה' נכתב ב'א' אחרי הגימ"ל, ואינני חושב שהוא היה מרוצה מזה.

הא' דותן: ההחלטה הקודמת הייתה, שמנקדים מלים כאלה בסגול מתחת לאות, ואם אין אפשרות, אז ניתנה אפשרות להוסיף אל"ף בסגול.

הא' בלאו: אם רוצים לנקד, היום אפילו בירושלים אפשר לנקד כל סימן ניקוד תחת כל אות. הצעת האקדמיה היא, שלא לתעתק באל"ף בסגול. ההצעה היא שלילית; היא אומרת להשמיט את האל"ף.

הא' דותן: נשארתי האפשרות העיקרית, של הסגול. (הא' אירמאי: או צירי, כפי שהחלטנו כרגע) החלטנו במלים זרות; בשמות פרטיים תמיד בסגול, שכן זה תעתיק ולא ניקוד עברי.

הא' בלאו: אני מבקש להשמיט את האל"ף.

הצבעה

בעד ההצעה של השמטת האל"ף - 15

ההצעה נתקבלה.

ד.

הא' בלאו: דו"ח המזכירות המדעית לשנת התשמ"ו מוגש בזה למליאה. הוא יצורף כנספח לישיבה. אני מודה לכם על סבלנותכם, תודה רבה. הישיבה הסתיימה.

הישיבה המאה שמונים ושלוש (קפ"ג)

חברי האקדמיה נתכנסו ביום רביעי, כ"א באייר התשמ"ז (20 במאי 1987), בשעה ארבע אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

נכחו החברים האדונים ש' אברמסון, א"א אורבך, ש' אירמאי, ע' איתן, י' בלאו (יו"ר), א' בנדויד, ז' בן-חיים, א' ברוידא, ג' גולדנברג, מ' מדן, מ' מורג, א' מירסקי, ע"צ מלמד, ש' מלצר, ד' סדן, א' פורת, גב"ע צרפתי, י' רצהבי, י' שבטיאל;
 עובדי האקדמיה הא' נ' אפרתי וי' ינאי.
 הא' ע' אורנן, מ' בר-אשר, א' דותן, מ"צ קדרי וח' רבין - בחו"ל.

סדר היום: א. בחירת סגן-נשיא

ב. בחירת חברים וחברים-יועצים לאקדמיה

הא' בלאו פתח בברכות לחברים, לא' ע"צ מלמד (על קבלת "פרס ישראל") ולא' י' רצהבי (על קבלת "פרס בן-צבי"). חברי-המליאה הצטרפו בתשואות חן-חן, וחתני הפרסים הודו למברכיהם.

א.

הא' צרפתי קרא דברי-התפטרות ממשרת סגן-הנשיא, "כדי לפנות מקום לצעירים".

הא' בלאו הודה לסגנו על שיתוף הפעולה שזכה לו עד עתה, וביקש הצעות למועמדים. נקראו התקנות המפורטות את נוהל הבחירות. נקבע, שיש מניין חוקי לישיבה ולבחירות, והוכרזה הפסקה לעיון בהצעות.

בהצבעה חשאית שנערכה עם חידוש הישיבה נבחר הא' משה בר-אשר להיות סגן-נשיא האקדמיה.

ב.

הא' צרפתי קרא את מסקנות הוועדה שבדקה את הצעות המועמדים לאקדמיה, כפי שעלו בישיבתה מיום ט' באייר התשמ"ז, ונקב בשמות המועמדים. חברים באקדמיה פירטו את סגולות המועמדים ומנו את דרישות התקנון והמעמד מן המוצעים לחברות ולחברות-יועצת. בדיון שהתפתח נשמעו דעות בעד מילוי מכסת החסרים למניין 23 החברים, והושמעו דעות נגד המילוי.

הומלץ, שבעתיד יצורפו לשמות המועמדים גם תקצירים אודות פרשות-חיים, נימוקים להצעת אותו המועמד, ורשימת עיקר פרסומיו.

בהצבעה חשאית נבחרו לחברים באקדמיה הגב' שולמית הראבן והא' ישראל ייבין.